

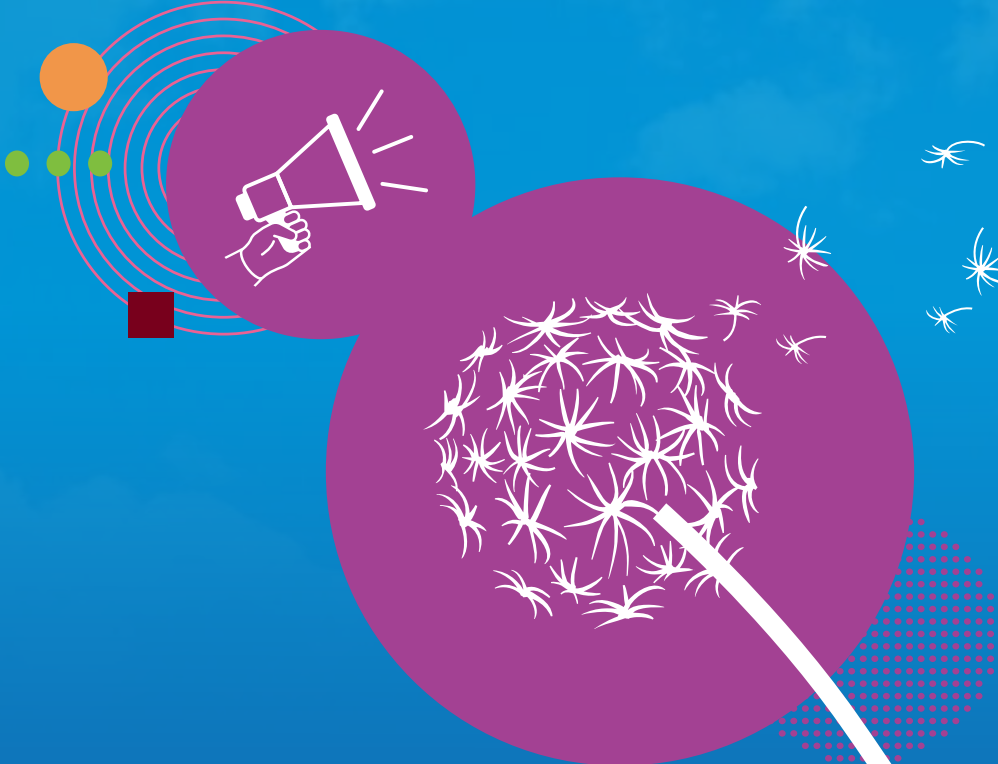
Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Temel Haklar Sektör Koordinasyonunun
Güçlendirilmesi Projesi

TOPLANMA VE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

BİLGİ NOTU

Giriş

Uluslararası hukuk çerçevesinde, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, temel insan hakları arasında hayati bir konumda bulunmaktadır. Bu özgürlük, bireylerin barışçıl bir şekilde bir araya gelme ve ortak amaçlar doğrultusunda örgütlenme hakkını içerir ve demokratik toplumların işleyişini destekler. Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, çeşitli uluslararası normlar ve hukuki ilkeler tarafından koruma altına alınmıştır.

Herkesin, demokrasinin temel unsurları olan toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün temelini, ayrılmaz bir parçası olan ifade özgürlüğü oluşturmaktadır. Demokrasinin temel taşlarından biri olan ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün etkili şekilde kullanılabilmesinin de temel unsurunu ve amacını oluşturur. Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve kamusal faaliyetlere ilişkin karar alma ve yürütme süreçlerine katılma hakları da dahil olmak üzere uluslararası hukuk kapsamında güvence altına alınan diğer birçok hakkın kullanılması için bir araç görevi görmektedir, bu çerçevede demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Toplanma hakkı ya da özgürlüğü hem çevrimdışı hem de çevrimiçi toplantı, oturma eylemi, grev, miting, etkinlik veya protesto düzenleme hakkını; örgütlenme hakkı ya da özgürlüğü ise bireylerin ortak çıkarlarını kolektif olarak ifade etmek, desteklemek, takip etmek ve savunmak için kendi aralarında etkileşimde bulunma ve sendika kurma hakkını içermektedir. Örgütlenme özgürlüğü, bireylerin kendi menfaatlerini korumak için kendilerini temsil eden bir toplu teşekkül oluşturarak bir araya gelmeleri özgürlüğü olarak tanımlanabilir. Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü birbirini tamamlayan ve diğer özgürlükler ile de ilişkili olarak demokratik bir toplumda çoğulculuğun, açık fikirliliğin, kapsayıcılığın ve hoşgörünün sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Bireylerin fikirlerini ve bağlantılı olarak da demokratik seçimlerini şekillendiren ve bireyin kendisini geliştirmesine katkı sağlayan bir özgürlük alanıdır. Tüm bu nedenlerle, toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik müdahalelerin kanuna uygun olma, meşru amaç gütmeye ve demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük kriterleri ile bağdaşması ve bu özgürlüklerin kullanılmasına yönelik sağlıklı bir ortamın sağlanması devletlerin pozitif yükümlülüklerinin gereğidir.

Uluslararası Standartlar

Birleşmiş Milletler (BM)

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü koruma altına alan ilk uluslararası belgedir. Bildirgenin 20. maddesi "Herkesin barışçıl yoldan toplanma ve örgüt kurma hakkına sahip olduğunu" belirtir. Bu kapsamda hiç kimse, bir örgüte girmeye zorlanamaz.

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 21. ve 22. maddeleri uyarınca ise, barışçıl bir biçimde toplanma hakkı ile sendika ve dernek kurma hakkını düzenlemektedir. Toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün kullanılmasına milli güvenliğin, kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, hukuken öngörülmemiş ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamaların dışında başka hiçbir sınırlama konamaz.

BM Çerçevesinde Öngörülen İzleme Mekanizmaları

✓ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

Uluslararası alanda barışçıl toplanma hakkını teşvik etme ve koruma görevini üstlenen İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yönetimi için alınan tedbirlere ilişkin izleme, raporlama ve savunuculuk faaliyetleri yürütmek, protestoların altında yatan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili erken uyarıda bulunmak ve hak ihlallerinin önlenmesi için çalışmak gibi görevleri yürüterek toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün hayata geçirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Protestocular ve kolluk kuvvetleri de dahil olmak üzere devletlerle ve sivil toplumla diyalog kurarak protestolar bağlamında meydana gelen insan hakları ihlallerini önlemeye çalışan Yüksek Komiserlik, gerektiğinde bazı ülkelerde gösterilerde hazır bulunarak veya protestolarla ilgili olarak tutuklanan, gözaltına alınan ve bazen kötü muameleye maruz kalan kişilerin vakalarını takip ederek koruma faaliyetlerine de dahil olmaktadır.

✓ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi

İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’de düzenlenen hakları ve bu çerçevede de toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü güçlendirmek ve korumak için devletlere tavsiyelerde bulunur. Pozitif yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla izleme işlevini yerine getirir.

✓ Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Özel Raportörü

2010 yılında barışçıl toplanma ve örgütlenme ile ilgili küresel, bölgesel ve yerel eğilimler ve sorunlar hakkında bilgi toplamak ve paylaşmak amacıyla oluşturulmuş olan Özel Raportörlük makamı, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile koruma altına alınan hakların desteklenmesinin ve korunmasının nasıl sağlanacağına ilişkin tavsiyelerde bulunmakta ve ihlallerin yanı sıra bu hakları kullanan kişilere yönelik ayrımcılık, şiddet tehdidi veya kullanımı, taciz, zulüm, korkutma veya misillemeleri rapor etmektedir.

Avrupa Konseyi

✓ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) İçtihadı Çerçevesinde Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü

AİHS’nin 11. maddesi kapsamında sözkonusu özgürlük, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü başlığıyla ele alınmaktadır. Herkesin barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahip olduğunu, bu hakkın, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendika kurma ve sendikaya üye olma haklarını içermektedir.

İkinci fıkrada toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün sınırlandırılmasını meşru hale getirebilecek sebepler düzenlenmektedir. Buna göre, “Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.”

Avrupa Konseyi Venedik Komisyonunun 2019 Kararı uyarınca:

İzin sistemi yerine daha az müdahaleci olan bildirim usulü tercih edilmelidir.

Bildirim süreci gereğinden fazla ağır olmamalı, bildirim için istenecek bilgiler minimum düzeyde tutulmalı, bürokratik ve zahmetli bir usul şartı getirilmemelidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ise toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular sonucunda vermiş olduğu kararlarla, bu hakkın korunması ve geliştirilebilmesi bakımından önem arz eden içtihatların oluşumunu sağlamaktadır. AİHM içtihadı uyarınca;

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü demokrasi ve çoğulculukla doğrudan ilişkilidir.

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü bağlamındaki devletin pozitif yükümlülükleri, çoğunluk tarafından benimsenmeyen görüşlere sahip olan veya azınlıklara mensup kişiler için özellikle önemlidir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) İnsani Boyut Konferansı Belgesinde:

Katılımcı devletler, herkesin barışçıl toplantı ve gösteri yapma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir.

Barışçıl toplanma özgürlüğü lehine bir karine sözkonusudur. Mümkün olduğu ölçüde, düzenlemeye tabi olmaksızın kullanılmalıdır.

Her türlü sınırlamanın kanunda öngörülmüş olması ve bu kısıtlamaların AİHS ve AİHM içtihadı ile uyumlu olması gerekmektedir.

Kamusal mekânlarda toplanma hakkı ticari faaliyetler kadar meşrudur.

Devletler, pozitif yükümlülükleri uyarınca, toplantı ve gösterilerin, düzenleyiciler tarafından tercih edilen mekanlarda yapılmasını sağlayacak düzenleme ve tedbirleri hayata geçirmelidir.

Sınırlandırma rejiminin düzenlenmesinde ve uygulanmasında ölçülülük ilkesi esastır.

Ölçülülük ilkesinin gereği olarak kamu makamları, gerçekleştirdikleri müdahalelerde, hedeflenen amaca ulaşmak için özgürlüğü en az sınırlandıran yöntemi kullanmalıdır.

Toplantı ve gösterileri belirli bir güzergâh ve mekânla sınırlandıran düzenleyici işlemler de özgürlüğün iletişimsel işlevini ciddi olarak zedelediği için özgürlüğü ihlal eder.

Devletin barışçıl toplantıları kolaylaştırma ve koruma konusunda pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır.

Devlet ayrıca barışçıl toplanma özgürlüğünün etkin şekilde kullanılabilmesi için, devlet dışı aktörlerin müdahalesine karşı da koruma sağlayacak ve sağlıklı ve elverişli bir ortam yaratacaktır

“Barışçıl” terimi, tedirgin eden veya rencide edici davranışlar ile üçüncü tarafların faaliyetlerini geçici olarak engelleyen davranışlar içeren toplantıları da kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

Avrupa Birliği Müktesebatı Çerçevesinde

AB'nin toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin müktesebatı, iki farklı ancak birbirini destekleyen unsurdan oluşmaktadır. İlk olarak, yukarıda bahsedilen evrensel ve Avrupa'ya özgü uluslararası hukuki belge ve araçlar AB'nin toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik temel hedef ve politikalarının da dayanağı olup geniş anlamda müktesebatının bir parçasıdır. Birlik müktesebatının ikinci unsurunu ise, AB'nin kendisinin bu alanda çıkardığı düzenlemeler oluşturmaktadır. AB, aşağıda sıralanan bağlayıcı ve esnek hukuk nitelikli kaynakları, müktesebatının bir parçası olarak benimsemektedir.

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, AB Temel Haklar Şartı'nın 12. maddesinde demokrasi ile ilişkisini yakından kuran bir düzenleme ile ele alınmıştır. Sözkonusu düzenlemeye göre “Herkes, barışçıl bir biçimde toplanma özgürlüğü ile her düzeyde, özellikle siyaset, sendika ve yurttaşlıkla ilgili konularda örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu, herkesin kendi çıkarlarını korumak için sendika kurma ve sendikalara girme hakkını da içerir.”

Ayrıca, Avrupa Parlamentosunun 14 Şubat 2019 tarihli barışçıl protesto hakkı ve orantılı güç kullanımına ilişkin İlke Kararıyla, barışçıl protesto hakkı ve orantılı güç kullanımının önemi vurgulanmaktadır. Kamusal tartışma ve protesto, demokratik toplumların işleyişi için hayati önem taşımaktadır.